

Lucrările de restaurare și consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbești-Jiu (jud. Gorj)

EXSPECTATUS BUJOR

Cunoscută din literatura de specialitate, această fortificație pare să fie clasată definitiv printre obiectivele epuizate în ceea ce privește cercetările arheologice. Săpăturile din 1897 notate în manuscrisele lui Gr. Tocilescu și P. Polonic, cele din 1937 ale lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, cele din 1955 ale lui Gr. Florescu, toate au fost sintetizate de D. Tudor în *Oltenia romană*. Martorul rămas pe teren, din ceea ce a fost odinioară siguranță pentru unii și primejdie pentru ceilalți, nu prezintă suficientă încredere că ar merita investiții de noi preocupări, eforturi și fonduri, fiind cunoscute elementele esențiale: formă, sistem de construcție, etapă istorică, unitate militară. La prima lectură a materialului bibliografic așa s-ar părea.

O analiză mai atentă a surselor de informare face să se constate că cercetările ce fuseseră executate la acest obiectiv au făcut să apară probleme, dar n-au răspuns acestora. Inscripția găsită de Tocilescu—Polonic la poarta castrului nominalizează unitatea militară care a construit zidul fortificației — *Cohors I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana*; dar nu avem nici o mărturie că această unitate a avut aici garnizoana. În schimb, cu prilejul aceluiași săpături, au fost găsite cărămizi cu ștampila unității *C(ohors) IV C(ypria)*; iar Al. Bărcăcilă semnală o cărămidă cu ștampila unei mari unități militare — *L(egio) V M(acedonica)* (!). Reluând cercetările, în vederea consolidărilor și a conservării *in situ* a monumentului istoric, am găsit un număr impresionant de mare de cărămizi ce purtau diferite tipuri de ștampile ale unității *C(ohors) IV C(ypria)*, căzute împreună cu dărămăturile zidului de incintă în *fossa* din dreptul singurului turn ce s-a păstrat, cel de sud-est. Iar într-una din *pilae*-le din *hipocaustum*-ul de la *thermae*, am găsit (cu zece ani în urmă) o cărămidă cu ștampila unei mari unități militare — *Leg(io) IV Fl(avia)*. Aceste descoperiri ridică probleme: ale raportului dintre unitățile militare, a timpului de staționare, a razei de acțiune a acestora, pentru a căror rezolvare mai sînt necesare mărturii, situații concludente, care s-ar putea să mai apară.

Se știa că zidul este din piatră și mortar; dar pentru lucrările de conservare mai erau necesare studii privind tehnica de construcție. Prin degajarea dărămăturilor, dar și prin secțiunile ce le-am executat în exteriorul incintei, s-au obținut unele

observații. Pe lângă utilizarea mortarului alb de var cu nisip și pietriș, depus abia după primele două rînduri de bolovani de la bază, s-a constatat prezența unor straturi orizontale de mortar, la diferite înălțimi ale zidului. Aceste niveluri ar indica etape de construcție necesare uscării mortarului, precum și asigurării unei bune rezistențe construcției. La fundație au fost utilizați bolovani de riu, iar la înălțarea zidului, piatră de riu și piatră de stîncă, aceasta cu o față dreaptă cînd era așezată spre exterior. Acestea sînt observații de care va trebui să ținem seamă în cursul lucrărilor de restaurare.

Cercetările anterioare au notat prezența șanțului de apărare — *fossa*, care ar fi avut cînd 9 m, cînd 15 m lărgime, în funcție de autor. Iar *berma* or n-ar fi existat, or ar fi fost lată de 2,50 m între zid și șanțul de apărare. Ca urmare a secțiunilor executate în exteriorul incintei, atît pe latura de est, cît și pe cea de sud, în porțiunile adiacente turnului de sud-est, am constatat că *fossa* contemporană zidului era largă numai de 7 m; iar *berma* era foarte îngustă, numai în dreptul turnului atîngea lățimea de 1 m. Această lățire indică o îndepărtare a șanțului de apărare în jurul turnului de colț; dar mai poate indica și forma inițială a rotunjirii colțului fortificației, cu lărgire spre exterior, în prima fază a lagărului cu val de pămînt. Această observație ne îndeamnă să facem o paralelă între această eventuală formă inițială și cea constatată la colțurile de est ale fortificației de la Pleșa (= Porceni), care tocmai din cauza acestei particularități, după unii, nu ar putea fi atribuită epocii romane, nici după descoperirea în interiorul ei a ceramicii romane. În același timp, această observație ar putea explica, poate, unghiul ascuțit de la colțul de sud-est al castrului cu zid de piatră, prin aceeași neperpendicularitate a laturilor, la fel ca la Pleșa. Dar mai sînt necesare observații și în celelalte două jumătăți ale laturilor, care, împreună cu cele obținute, să ajute la elucidarea unor probleme de construcție, de etape și chiar de încadrare istorică.

Fossa, cu dărămăturile zidului de incintă, a fost amenajată în pămîntul murdar, care umplea o *fossa* anterioară, lipsită de resturi de construcție. Această situație este în concordanță cu afirmația din inscripția menționată, cum că a fost refăcut în piatră castrul cu val din brazde de pămînt —

muros cespicios velustate dilapsos lapide eos restituerunt. Dar atît inscripția de refacere, cît și cele două șanțuri de apărare suprapuse, implică existența în interiorul fortificației a unor situații echivalente, fie de depuneri, fie de construcții, sau refaceri în timp. Dar pînă acum nu avem nici o știre de la cercetările anterioare. Nici chiar la *vallum*, cel mai apropiat element de șanțul de apărare, nu avem detalii de construcție. Ori, fără aceste observații nu se poate considera problema rezolvată. Iar aflarea unei a treia *fossa*, depărtată cu 2 m de cele suprapuse și largă de 5 m, deschide o problemă pentru care în afară de această observație nu mai avem, deocamdată, alte elemente spre elucidare. După cum se vede, problema șanțurilor de apărare este în studiu; este o problemă abia deschisă și ea privește cronologia.

Turnul din colțul de sud-est al fortificației este marcat în interiorul ei pe planul Polonic; latura exterioară este curbată, iar celelalte laturi — drepte, avînd dimensiunile cunoscute în bibliografie. Dar despre depunerile din interiorul său nu știm nimic. Or, turnul de colț este parte componentă a zidului de incintă și unul din elementele de greutate și de uzură în existența fortificației, atît în etapa de pămînt, dar mai ales în cea de piatră, de pe urma căreia au ajuns în șanțul de apărare numeroasele cărămizi ștampilate. De asemenea, turnurile de la porți necesită o atenție deosebită, pentru că au fost pur și simplu distruse de extractorii de piatră. Astfel că fiecare observație are mare preț pentru o bună și adecvată conservare.

Prezența, în apropierea castrului, atît a *thermae*-lor, dar mai ales a numeroaselor locuințe, impune cuprinderea fortificației în ansamblul civic roman, urmărindu-se raportul dintre etapele de existență a fortificației militare și cele ale construcțiilor civile. Ele formează un tot unitar.

Cele trei fortificații: de la gara Bumbesci, de la pîrîul Vîrtop și de la școala din Pleșa, cu așezarea civilă dezvoltată în jurul primului, aveau un rol bine stabilit în organizarea militară și administrativă a provinciei romane Dacia. Legătura dintre Imperiu și capitala provinciei

era asigurată și pe această scurtă cale dintre Drobeta și Sarmizegetusa—Ulpia Traiana, cea care trecea prin Pasul Vlcan. În scurta istorie a provinciei Dacia, punctul obligatoriu de trecere pe la Bumbesci—Jiu a fost tot timpul în plină activitate, ceea ce a dus la permanenta staționare militară și la dezvoltarea așezării civile.

După cum se vede, consolidările și conservările *in situ* de la castrul cu zid de piatră de la Bumbesci—Jiu au necesitat și necesită în continuare executarea unor studii adecvate de teren, care să stea la baza lucrărilor tehnice solicitate. Aceste studii documentare, care se fac mai întotdeauna înainte de proiectarea lucrărilor, se continuă și în timpul execuției. Fără ele sînt de neconceput consolidarea și conservarea.

Realizarea în ultimii ani a rezervației arheologice, care cuprinde o bună parte din așezarea romană împreună cu castrul cu zid de piatră, a dat posibilitatea Comitetului pentru cultură și educație socialistă al județului Gorj să-și înscrie în planul de lucru acțiunea de conservare a monumentelor și, totodată, să o finanțeze, beneficiar fiind Muzeul județean Gorj, care își va îmbogăți patrimoniul cultural cu o colecție de obiective arheologice, rod al colaborării ce o are de mai mulți ani cu Institutul de arheologie din București.

LA RESTAURATION ET LA CONSERVATION DU CAMP ROMAIN EN PIERRE DE BUMBEȘTI — JIU, DÉP. DE GORJ

RÉSUMÉ

En temps de préparatifs pour la restauration du camp romain en pierre, près de la gare de Bumbesci, ont été effectuées des fouilles archéologiques, qui ont offrit des nouvelles données concernant le mode de construction et le système de défense de la fortification.

Le mur d'enceinte a été bâti en pierre et roche liées avec du crépi blanc. Le fossé contemporain au mur a été aménagé dans le fossé antérieur, c'est à dire dans le fossé du camp romain en vallum. Et, seulement à l'intervalle de deux mètres, on a trouvé un autre fossé dépourvu de restes archéologiques. La berme est très étroite, seulement près de tour elle a un mètre en largeur. Des nombreuses briques à l'estampille de la *C(ohors) IV C(ypria)* ont été trouvées dans le fossé, parmi les décombres du tour de sud-est.

Cettes observations, à côté des autres, démontrent l'obligation d'être continuées les recherches archéologiques à ce monument historique, avant de et pendant la restauration.